

RÓNAY LÁSZLÓ: AZ EZÜSTKOR NEMZEDÉKE

Bp. 1967. Akadémiai K. — MTA Irodalomtörténeti Intézete. 222 I. (Irodalomtörténeti Füzetek, 58.)

Rónay László munkája rendkívül hasznos vállalkozás. Üdvözölni kell már csak azért is, mert az utóbbi időben irodalomtörténetírásunkban feltűnően kevés az összefoglaló mű. Amilyen gyakoriak a monográfiák, olyan ritkán találkozhatunk egy-egy korszak irodalmát átfogó, színtetízaló igényű feldolgozásokkal. Mégha jelentek is meg bizonyos korszakokból és témakörökből tanulmánykötetek, azok is inkább portrésorozatok. Rónay László műve nem ilyen irodalmi arcképcsarnok, hanem valóban egy nemzedék elindulásának rajza. Vállalkozásának izgalmasságát még csak fokozza, hogy munkája egyszerre irodalomtörténet, a két világháború közötti korszak egy lezárt fejezete, de a nemzedék élő tagjai révén egyben mai irodalmunk megértéséhez is fontos adatokat szolgáltat.

Mindezeken túl fontosnak és jelentősnek érezzük a vállalkozást azért is, mert megkönnyíti a tájékozódást a nemzedéki hovatartozás és a nemzedékek egymáshoz való viszonyának bonyolult kérdésében. Irodalomtörténetírásunk és kritikánk évtizedek óta használja ugyan ezeket a kategóriákat, lépten-nyomon beszélünk a Nyugat második és harmadik nemzedékéről, de e generációk között a határok gyakran elmosódnak, s még újabb kézikönyveinkben is nemegyszer ellentmondás mutatkozik ezen a téren. A *Kis magyar irodalomtörténet* például Szerb Antalt és Halász Gábort a harmadik nemzedékbe sorolja, jóllehet sem életkoruk, sem indulásuk ideje nem indokolja ezt, s ráadásul most Rónay László tanulmányából kiderül, hogy a második nemzedék részéről éppen ők bírálták leginkább és legkövetkezetesebben a harmincas években nyomukba lépő, szárnyukat bontogató fiatalokat.

Rónay László a Nyugat e harmadik generációjának, vagy ahogy későbbi folyóiratokról ő nevezi, az *Ezüstkor* nemzedékének pályakezdését rajzolja meg könyvében. Aprólékosan, nagy körültekintéssel és hozzáértéssel mutatja be a csoport fejlődését, előrehaladását és megtorpanásait. Érdekes, ahogyan fölvezet a generáció szellemi forrásvidékét. Vizsgálódása nyomán kiderül, hogy a harmadik nemzedék tulajdonképpen milyen sokfelől jött. Eddig az irodalmi köztudat általában a Nyugathoz kapcsolta a harmincas években jelentkező fiatalokat. Most láthatjuk, hogy szinte valamennyien másutt kezdtek, s csak később jutottak el a Nyugatba. Voltak, akik Kassák vonzáskörében, a *Dokumentum* és a *Murka* hasábjain tették meg az első lépéseket, mások különböző rövid életű folyóiratokban és anto-

lógikában kaptak először nyilvánosságot (pl. *Perspektíva*, *Névtelen Jegyző*, *Jóság* stb.).

A nemzedék előtörténetének felderítésénél figyelembe veszi a különböző vidéki tömörítéseket is, mint például a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma* és a pécsi *Batsányi* majd *Janus Pannonius Társaság*, amelyek a csoport több tagját indították el. Számon tartja a generáció költőinek és íróinak önállóan megjelent köteteit is, de vállalt feladatához híven, elsősorban mégis a nemzedék közös megnyilvánulásait, fellépéseit vizsgálja, vagyis azt, mikor, hol és hogyan jelentkeztek együtt különböző antológiákban és folyóiratokban. Az előbbieik közül a legfontosabb volt a *Vajda János Társaság* és a *Korunk antológiája*, valamint az *Új magyar költők*, a *Költészet*, *Tavaszi*, a *Magyar Irodalmi Almanach az 1941. évre* és a *Mai magyar költők* c. gyűjtemény. A Nyugatba csak 1934–35-ben törtek be, de a nagy múltú folyóirat ezután sem vált kizárólagos fórumukká. Rendszeresen írtak az *Apollóba*, a *Vigiliába*, később pedig az *Argonauták*, a *Napkelet*, a *Válasz*, a *Szép Szó*, a *Kelet Népe*, *Az Ország Útja*, a *Diárium*, a *Sorsunk* és a *Magyar Csillag* közölte leggyakrabban írásaikat.

Ezekben a folyóiratokban általában otthon érezhették magukat, egyik-másiknak az irányításában, szerkesztésében is részt vettek, igazán a saját nemzedéki folyóiratukat, az *Ezüstkort* azonban csak jóval később, 1943-ban sikerült megteremtteniük, de ennek is mindössze két száma látott napvilágot. Kivételesen nem anyagi okokból szűnt meg, mint általában a rövid életű folyóiratok, hanem azért, mert nem volt lapengedélyük, s az egyre fojtogatóbbá váló körülmények között így nem jelenhettek meg többé. Az *Ezüstkorral* le is zárult a nemzedék pályakezdése. Indulásuktól a felszabadulásig csaknem 15 év telt el, s e nehéz másfél évtized irodalmi életének egy jól körül határolt szeletét kapjuk ebben a tanulmányban.

Rónay László legfőbb erénye kétségtelenül az a rendkívül gondos anyagfeltáró munka, amellyel a nemzedék útját végigkíséri és dokumentálja. Tájékozottsága és érdeklődése szinte mindenre kiterjed. Külön érdeme, hogy a nyomtatott források mellett értékes kézíratos visszaemlékezéseket, feljegyzéseket és fontos szóbeli közléseket is beépített tanulmányába. Dicsérendő erényei mellett azonban a könyv olvasása közben támadt hiányérzeteinket sem hallgathatjuk el. Nem azért, mintha valami régi beidegzettség alapján kötelezőnek éreznék a pozitívumok és negati-

vumok egyensúlyban-tartását, hanem mindenekelőtt azért, mert úgy érezzük, a szerző többre is képes lett volna, ha valami léptenyomon vissza nem fogná a tollát. Vannak, akik erejüket meghaladó feladatokra vállalkoznak, Rónay László viszont mintha saját lehetőségeinél alacsonyabba állította volna önmaga számára a mércét. Kitérnek ez már a könyve bevezetésében megfogalmazott célkitűzéséből is: „Nem adtam, nem is adhattam tehát egységes és átfogó irodalomtörténeti képet sem a harmincas évekről és negyvenes évek elejéről, sem általában az egész »harmadik nemzedékről«; mindössze a kor történetéhez próbáltam adalékokat szolgáltatni, egy későbbi szintézis számára. De nemcsak irodalomtörténetet nem adhattam, hanem végleges igényű kritikai értékelést sem; a kutatások jelen szakaszában be kellett érnem azzal, hogy Halász Gábornak azt a nézetét követtem, amely szerint a legszebb kritika a kommentálás. S itt is elsősorban azt szerettem volna, hogy az adatok beszéljenek magukért.” (7. 1.)

Az idézet első részét még a kötelező szerénység rokonszenves megnyilatkozásának is tarthatjuk, a befejező mondatokat azonban még akkor is túlságosan minimális programnak érezzük, ha a szerző Halász Gábor nevével nyomatékosítja. Természetesen az anyagfeltárás, a dokumentumok felkutatása és egymás mellé állítása is lehet nagyon hasznos, sőt nélkülözhetetlen a tudomány számára. Bármennyire első lépésnek tekinti is azonban Rónay László a maga kutatásait, a feltárt anyag birtokában itt már többre is vállalkozhatott volna, mint pusztá adatközlésre. Szerencsére nem is marad meg mindig e minimalista célkitűzésnél, s könyvének kétségtelenül azok a legjobb részei, ahol mert elszakadni kissé a magára erőltetett ismertető-kommentáló modortól. Sajnos, ritkán. A fejezetek többségében valóban megelégszik azzal, hogy „az adatok beszéljenek magukért”. Sokat, túlságosan sokat idéz. A kéziratos forrásoknál, szóbeli közléseknél ez természetesen indokolt, de a szerző sokszor olyankor is oldalakat vesz át szó szerint, amikor saját szavaival sokkal rövidebben összefoglalhatná a szóban forgó kérdés lényegét, vagy elég lenne csak hivatkozni anyagára.

Vitathatónak érezzük a szerzőnek azt az eljárását is, hogy a nemzedéknek éppen legjelentősebb egyéniségeit kirekeszti a tárgyalásból, vagy csak érintőlegesen foglalkozik velük. Ő maga így indokolja eljárását: „Radnóti Miklós tagja volt a nemzedéknek, de jelentősége és szerepe egyetemesebb, semhogy egy csoporthoz vagy irányzathoz lehetne mindenesetül odakapcsolni. Weöres Sándor hatása is bonyolultabb, szélesebb körű, s a róla szóló irodalom is elég gazdag: ezért foglalkoztam övele kevesebbet.” (9. 1.)

Tetszetős magyarázat, de elfogadható-e? Igaz, a legnagyobbak valóban kinőnek minden csoportból és irányzatból, de azért lehet-e helyes képünk bármelyik nemzedékről, irányzatról vagy csoportról is épp a legnagyobbak nélkül? Megrajzolhatná-e valaki a Nyugat első nemzedékének szinkrétét pl. Ady nélkül, vagy elképzelhető-e a második nemzedék, mondjuk, Szabó Lőrinc kirekesztésével? Nem vezet-e a legnagyobbak kihagyása szükségszerűen mértéktévesztéshez, a valóságos értékrend felborulásához is? Nem fogjuk-e akaratlanul is megnöveszteni a csoport tagjait, ha — akármilyen megfontolással — épp a legjelentősebbeket kihagyjuk belőle?

Ez az utóbbi kérdés Rónay László könyvével kapcsolatban nemcsak elméleti lehetőségként merül fel. Nincs okunk rá, hogy a szerző szándékának tisztaságában kételkedjünk, mégsem hallgathatjuk el, hogy tanulmányában az *Ezüstkor* nemzedékének szerepét a valóságnál kedvezőbb színben tünteti fel, s az egész generációt észrevehetően megemeli. Meg kell mondanunk, hogy ebbe a megemelésbe a csoport egyes tagjainak kirekesztésén kívül, nyilván egyéb körülmények is belezártak. Mindenekelőtt a szerzőnek az a szellem látható buzgalma, amellyel léptenyomon az egész nemzedék védőügyvédjének szerepét ölti magára. Amíg ez a védői attitűd csak az egykori méltatlan támadások és elmarasztaló ítéletek ellen irányul, természetesen jogos és rokonszenves is lehet, de ahol a sommás elmarasztalással vagy felelősségrevonással szemben sommás apológiába csap át, ott már maga is inkább ellentmondást vált ki. Egy helyütt például így ír: „A Nyugat harmadik nemzedéke becsülettel megállt az embertelenség világában.” (152. 1.) Nem ugyanolyan sommás felmagasztalás ez, mint amilyen sommásan marasztalták el valamikor a csoportot a „politikai közöny és gyávaóság” bűnében? Mennyivel meggyőzőbb lenne állítása, ha konkrétan elemezné, kinél mit jelentett az, hogy „becsülettel megállt”. Differenciáltan kellene megmutatni, hogy a homo aestheticus szemlélődéstől a steril humanizmuson át a franciás nosztalgiaig és az ember-telenség elleni harc nyílt vállalásáig milyen sokféle válfaja volt akkor egyszerre jelen a lehetséges költői és emberi magatartásformáknak.

Ilyen alapvető kérdések mellett igazán csak felsorolásszerűen tesszük szavá a könyv néhány apróbb ellentmondását és pontatlanságát. A 41. lapon például közli a szerző, kiknek a verseit tartalmazza a Vajda János Társaság antológiája. A betűrendbe szedett névsorban Weöres Sándor és Zelk Zoltán neve nem szerepel. A 44. lapon viszont Weörest „a kötet legeredetibb jelenségének” nevezi, s ugyanott kiderül, hogy Zelk Zoltán-

nak is három verse látott napvilágot a gyűjteményben.

A 14. lapon a nemzedék világirodalmi életműveit emlegetve írja le Gide egyik regényének címét: *Pasztorál szimfónia*. A mű magyarul is megjelent Gyergyai Albert kitűnő fordításában *Pásztorének* címmel. Helyesebb lett volna, ha a szó szerinti fordítás helyett Rónay László is ezen a címen szerepelteti.

Meglepően sok a könyvben a sajtóhiba, amelyek között néhány értelemzavaró elírás is akad. Pl.: szegényes helyett szegélyes (72. l.) Larbaud helyett Labaud (113. l.), Reviczky

helyett Reviszky (133. l.) féltlen szemlélődés helyett télen szemlélődés (142 l.) stb.

Ha csak a hiányosságokra koncentrálnánk, talán más kérdésekben is lehetne még vitakozni Rónay Lászlóval, művét azonban így is irodalomtörténetírásunk komoly nyereségének tekintjük. Ő maga szerényen ezt írja könyvéből: „Meggyőződésem, hogy a harmadik nemzedék útjának föltérképezéséhez ez a munka csak adalékkul szolgálhat. Az *Ezüstkor* nemzedékét illetőleg első lépésül”. (9. l.) Ha könyvével nem is tekinthetjük véglegesen megoldottnak és lezártnak a generáció értékelését, érzésünk szerint ennél máris jóval többet adott.

Katona Béla

BORI IMRE—KÖRNER ÉVA: KASSÁK FESTÉSZETE ÉS IRODALMA

Bp. 1967. Magvető K. 235 l.

Gondos kiállítású, illusztrált kötetel tiszteleg a Magvető Kiadó az elhunyt mester emléke előtt. A szerzők pedig, a jugoszláviai magyar kritika nálunk is jól ismert és becsült képviselője, Bori Imre, valamint a modern magyar művészet történetének kitűnő ismerője, Körner Éva, értékes tanulmányokkal gazdagították a Kassák Lajos életművéről szóló, sajnos, elég szegényes szakirodalmat. Ezekkel az írásokkal remélhetőleg megkezdődik az életmű olyan körültekintő és széles távlatokban megalapozott felmérése, amelyet Kassák életműve már rég kiérdemelt, de amely még ma is csak körvonalaiiban sejtik előttünk. A két szerző mindenestre értékes indítással szolgál.

Bori Imre tanulmányában, *Kassák Lajos az író* (9—159 l.), Ieszúkitettségében is nagyigényű feladatra vállalkozott, hogy Kassák gondolkodásmódját, „művészetének szellemét” rekonstruálja. Olyan szellemi portrét rajzol a költőről, amely fejlődését adja vissza, végig a költői szituációk során, melyek felé a költőt „verseinek erővonalai vitték”, a kezdő mozgalmi rigmusaitól egészen az öregkori líra, Kassák „őszikéi” letisztult értékeiig. Ezt következetesen a művön belül értelmezésével, a költő írásai, szövegei értelmezéséből bontja ki; amennyire csak lehetséges, eltávolított róluk életrajzi tényeket és belső, lélektani vonatkozásokat, történelmi és politikai konkrétumokat, de még az irodalmi életen belüli események összefüggéseit is. Teljesen mellőzni mindent természetesen nem lehet; az életrajz legfontosabbnak látszó eseményei és az elvont fogalmakban (háború, forradalom) szereplő történelem, legalább jelzéseként, utalásként

ott vannak a háttérben — már csak azért is, mert ezek a tényezők a belső fejlődésrajznak, is vonatkozási pontjai, egyben pedig tartalmi eszmei mozzanatai.

A belső fejlődés rajzát Bori igyekszik teljességében, összetettségében megragadni és rekonstruálni. Bemutatja a költői világot, Kassák költészetének „szinpadát”; kezdetben ez a külső világból épül fel, annak személytelen és időtlen egésze a tárgyi színtér, amelyben a költői gondolat megjelenik. Ez az *Eposz Wagner maszkjában* kötet világa, mozgatója pedig a „lázadó értelem, amely a rossz világról, a világháborúban tengődő emberiségről közöl tényeket, énekel meg üzeneteket, amelyeket költői közérzetének antennái fogtak fel.” (22. l.) Ekkor még „a költői szubjektivitás vált objektív élethelyzetté”, de ez az objektív világkép a háború elleni állásfoglalásban, a szenvedők internacionalizmusát észelve, máris a forradalom felé mutat. A költő folyóiratának, a *Tettnek* előbb csak létrehozója, majd ideológusa is. Bori részletesen ismerteti (és idézi) Kassák 12 pontos kiáltványát a folyóirat 10. számából, s azt az avantgarde neves dokumentumai közé sorolja. A „kozmosz teljessége” és „a végtelenbe derülő Ember” eszményei felé törő költészet Kassák saját költészte, egyben a szervezői gyakorlatnak, a „tett”-nek is fogalata. Ezt még pontosabban fejti ki Kassák a *Babitscsal folytatott vitájában*; a programnak — a művész „mint szociális ember” — klasszikus megvalósulása a *Mesteremberek* c. vers, egyben „a sejtelemnek nagy momentumai” is. Kassák költészte „1917 körül »az erő harsány gyökere« lesz tehát... az erő forradalom érzékelésének a kifejezése”. Költői eszköztárában is forradalmi változás megy végbe: sajátos igehasználattal és dinamikus